

Борисов Ю.Б.,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
Черкаський державний технологічний університет, Україна

ДУАЛІСТИЧНА ПРИРОДА ПАСТЕЛІ: ХУДОЖНІ ТА ТЕХНІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ У ПІДГОТОВЦІ ДИЗАЙНЕРІВ

Анотація. В статті розглядається розвиток і становлення техніки пастелі як окремого виду художньої творчості в контексті європейської культури і використання її технічних можливостей в навчальному процесі підготовки фахівців у галузі дизайну.

Ключові слова: пастель, рисунок, живопис.

Постановка проблеми. У відповідності до Болонського процесу, одним з головних акцентів у підготовці молодих спеціалістів є самостійна робота студентів (СРС). Тому, при викладанні дисципліни «Академічний живопис» у межах СРС передбачено виконання низки завдань, зокрема в техніці пастель. Для цього потрібно напрацювати окремі методичні рекомендації, які повинні допомогти студентам самостійно оволодіти теоретичними знаннями і набути практичних навичок у володінні цим живописним прийомом.

- (а) **Аналіз існуючих досліджень** свідчить про те, що в сучасній літературі відсутнє висвітлення проблем становлення техніки пастелі як окремого виду живопису і системного викладання цієї техніки. пастель згадується лише в контексті видатних постатей світового мистецтва і при дослідженні окремих творів [1,4,6], виконаних цим матеріалом, а також про технічні засоби роботи з нею [2,3,5,7,8,9].
- (б) **Формулювання цілей статті:** необхідно досліджувати дуалістичну природу пастелі як окремого виду творчості і, враховуючи історичний досвід, створити базис для розробки науково – методичних рекомендації з виконання окремих завдань з дисципліни «Академічний живопис» і за їх рахунок активізувати самостійну роботу студентів.

Основна частина. В енциклопедичних словниках та іншій довідковій літературі пастель (від лат. *pasta* – тісто) представлена, як художній матеріал, що використовуються у графіці та живописі. Випускається у вигляді кольорових паличок, або олівців без оправи, що мають форму круглих брусків чи брусків з квадратним перетином. Пастель складається з трьох інгредієнтів: барвника, мінерального наповнювача (крейда або певний сорт глини) і зв'язуючої речовини (зазвичай гуміарабік).

Пастель буває трьох видів – суха, масляна, воскова. За основу береться розтовчений мілкий порошок певного барвника, різниця полягає у використанні матеріалів, що зв'язують пігменти: перша – «суха» робиться пресуванням

тільки барвника, кількість зв'язуючої речовини мінімальна; «масляна» – з використанням льняного масла; «воскова» – з використанням воску високої якості. Техніка виробництва проста: добре розмішану пастоподібну масу, «тісто», кладуть в металеві або скляні трубки. Після звільнення паличок з форми їх висушують у теплі. Для збільшення кількості тонів змішують кольоровий пігмент, наприклад, якщо потрібно колір послабити – додають крейду, гіпс, тальк, чим більше розбілювача, тим світліше стає пастель. Білий колір отримують з чистої крейди чи сухих білил.

Сьогодні пастель сприймається як графічна, так і живописна техніка. Таке двоїсте сприйняття пастелі пов'язане з дуалізмом самої природи пастелі – вона має в своєму арсеналі засоби рисунку і живописні прийоми. Для визначення генези пастелі варто розглянути її історію становлення і художньо–технічні властивості.

Щодо виникнення пастелі існує кілька версій. З появою перших мистецтвознавчих творів вона згадується як техніка рисунку. Джовані Паоло Ломаццо в трактаті про живопис (1584), описує пастель як новий вид малювання, що застосував Леонардо да Вінчі в рисунках до «Тайної вечері». Чорний олівець, червону сангіну і пастель художник використовував і при виконанні етюду до портрету Ізабелли д'Есте Мантуанської. Отже пастель згадується в кінці XV століття. Митець називав цю техніку «фарбування сухим способом» і стверджував, що його з нею познайомив придворний живописець Людовіка XII – Жан Перреаль, який першим винайшов новий художній прийом.

До матеріалів, які дають можливість «фарбування сухим способом», можна в певній мірі віднести сангіну, сепію і соус. Вони мають технічні характеристики і властивості подібні до пастелі, а назва обумовлена певним тоном. В такому випадку доречніше шукати витoki пастельної техніки у практиці майстрів більш раннього періоду, які використовували в малюнку сангіну, сепію і соус, вірніше, в більшій мірі їх графічні можливості, а сприйняття їх як живописних матеріалів приходить пізніше. Але від суб'єктивного сприйняття матеріалу об'єктивно його художні властивості не міняються.

На авторство винаходу пастелі (чи пастельного олівця) претендують І.А. Тіле (1685–1752), дві пані Вернерін і Хайт, які мешкали у Данцігу. А також француз – Р. Нантей (1618–1678), швейцарець – Д. Мойер (1572–1658). Така кількість претендентів пояснюється, по–перше, масштабністю експериментів з різними живописними техніками в XVII ст., в тому числі й з пастеллю як засобом живописної мови, а по–друге – тим, що в цей час пастель стає самостійною живописною технікою і привертає до себе багато уваги.

Пастель має низку властивостей:

- насичений, бархатистий, матовий колір (вона повністю поглинає, не відбиває світло, не відблискує), отримати який неможливо іншими матеріалами;
- зберігає первісну свіжість і чистоту кольору (має стійкість кольору, не вигорає на сонці і не змінює свій первісний колір);
- в роботі з олією, темперою, гуашшю чи аквареллю існує певний елемент випадковості (при висиханні змінюється колір) в пастелі маємо відразу незмінний результат;
- роботу можна припинити і почати без проблем (не потрібно протирати олією, зволожувати) в любий час;
- пастель дисциплінує – на відміну від інших матеріалів вона вимагає вправності і зосередженості, «переписування» або неможливе, або псує свіжість кольору.

При досконалому володінні своєрідними художньо–технічними прийомами, пастель дозволяє дивним чином змішувати кольори, накладати їх один на інший. Саме багатство кольорових прошарків, що просвічуються наскрізь, і створюють ту своєрідну бархатистість та глибину, якою приваблює пастель.

Особливої уваги заслуговують тактильні якості пастелі. На кожному етапі роботи і особливо при розтушовці пастель вимагає безпосереднього контакту руки з твором (без пензля, олівця). Мистецтво народжується буквально на кінчиках пальців, жоден інший живописний матеріал не дає такого чуттєвого творіння, такої близькості художника і твору. Тактильність надає глибини і певного містицизму того, що відбувається. Подібне відчуває скульптор, що працює з глиною.

Однією з переваг пастелі є найпростіші засоби нанесення кольору і найпростіший спосіб роботи: не потрібно розводити розчин, готувати поверхню, розкладати фарби, змішувати, прибирати – бери і працюй. Тому ймовірно припустити, що простота творіння дозволила первісній людині почати відтворювати навколишній світ «пастельно». Саме в такий примітивний спосіб працював художник палеоліту.

Перше свідоме нанесення фарби людиною можна вважати відбиток руки на стіні печери в Оріньяк–Солютрейський період палеоліту (35–20 тисячоліття до н.е.). Фарбою намазували руку і прикладали до стіни, або просто обводили її по контуру тією ж фарбою, а зображення розміщали в колі, надаючи йому магічного значення. Ймовірний шлях до використання кольору пройшов через елементарні графічні зображення на стінах печер. Випадково залишені сліди на глині від руки, у вигляді ліній. Потім рукою ж в м'якій глині зображали перші рисунки тварин, в яких важко впізнати навіть породу, а далі вже глиною на стіни печер наносили графічні, а згодом і живописні зображення. Таким, пастельним по своїй суті, напевно був перший крок до живопису.

Контурні рисунки, намальовані фарбою в печерах Франції і Іспанії, є

найбільш давніми. Згодом з'являються штрихування поверхні тіла окремими лініями, що відтворює вовну. Якщо в попередній період фарба слугувала тільки для нанесення контуру і заливки окремих частин фігури, то в період Мадлен (20–12 тисячоліття до н.е.) в печерах південної Франції (Фон де Гом, Ласко, Монтіньяк, Комбарел, Ніо) і півночі Іспанії (печера Альтаміра), на Уралі в Каповій печері з'явилися настінні розписи повністю покриті кольором. Фігури спочатку повністю фарбували одним кольором, намагаючись передати об'єм тіла, а далі художники використовують і два, і три кольори. Вершиною палеологічного живопису є зображення тварин майже в натуральну величину з надзвичайною реалістичністю, виконані червоною, жовтою і чорною фарбою з різною тональною насиченістю. Первісним живописцям вдалося засобами рисунку і живопису майстерно передати характер руху, пози, своєрідність вигляду і стан тварини. Неперевершеними за силою реалістичної правди є зображення пораних бізонів в Альтамірській печері, бізона що реве і кабана, що пасеться в тій же печері, північного оленя, що пасеться, в печері Фон де Гом.

Фарби наносили на стіни примітивними пензлями у вигляді пучків вовни чи трави, або більш імовірним є те, що глину на стіни накладали просто пальцями. Використовувалися мінеральні фарби, всі відтінки вохри – жовта, червона, темно–коричнева і просто сажа. Вохру (окис марганцю) спочатку використовували у натуральному вигляді, а пізніше навчилися виробляти перепалюючи залізну руду. На певному етапі для зв'язку з основою почали використовувати тваринний жир, мед чи сік рослин. Пастель є найдавнішою живописною технікою, ще в часи палеоліту використовували вже кілька тонів, у XVII столітті їх кількість збільшується до сорока, а в XX ст. тонів було вже понад 1650.

Висновки. Дуалістична природа пастелі виражається в сприйнятті її як і графічною, і живописної техніки. Історія становлення і широкі художньо–технічні властивості пастелі повинні активізувати самостійну роботу студента, розвинути в ньому прагнення до пошуку нових можливостей у навіть найстарішій техніці і використовувати їх в своїй дизайнерській практиці.

Перспективи подальших досліджень. Дана робота ставить за мету розробку методичних рекомендацій для формування окремого курсу завдань для самостійної роботи студентів спеціальності «Дизайн», що буде містити в собі історичні відомості, технічні характеристики і практичні рекомендації до виконання певного набору вправ.

Література

1. Алпатов М.В. Художественные проблемы искусства Древней Греции / М.В. Алпатов. – М.: 1987.
2. Гилл М. Гармония цвета. Пастельные тона / М. Гилл. –М.: АСТ, Астрель, 2004. – 108 с.
3. Огненко Н.А. Пастель. Подробный практический курс / Н.А. Огненко. – М.: Мир книги, 2010. – 96 с.
4. Смирнова И.А. Пам'ятники мирового искусства. Искусство Италии конца XIII – XV веков / И. А. Смирнова. – М.: 1987.
5. Как рисовать пастелью. Перевод с испанского Н.Врублевской, –М.: Астрель, 2003. – 32 с. ил.
6. Янсон Х.В., Янсон Э.Ф. Основы истории искусств / Х.В. Янсон, Э.Ф., Янсон. – СПб.: АОЗТ «Икар», 1996. – 512 с.
7. Каменев Е. Твоя палітра (Электронная книга) www.diagram.com.ua/librery/ziu/ziu.php?row=7
8. Моисеева А.А. Обучение искусству пастельной графики как фактор повышения эффективности подготовки студентов на факультетах изобразительного искусства – Izo/mgou.ru/articles/27a.doc
9. Художественный совет. Пастель [Электронный ресурс]/ P.g:slvm.ru/pastel.htm

Аннотация

Борисов Ю.Б. Дуалистическая природа пастели: ее художественные и технические свойства при подготовке дизайнеров. В статье рассматривается развитие и становление техники пастели как отдельного вида художественного творчества в контексте европейской культуры и использование ее технических возможностей в учебном процессе подготовки специалистов в области дизайна.

Ключевые слова: пастель, рисунок, живопись.

Abstract

Borysov Y. Dualistic nature of pastel: its artistically technical features in the training of designers. This article is about development and formation of pastel as separate kind of artistic creation in context of the European culture and using its technical possibilities in the educational process of training specialists in the sphere of design.

Key words: pastel, drawing, painting.